

CHITARA CLASICĂ MODERNĂ ÎN OGLINDA ISTORIOGRAFIEI MUZICALE RUSEȘTI

THE CLASSICAL GUITAR IN THE MIRROR OF THE RUSSIAN MUSICAL HISTORIOGRAPHY

MIHAIL AGAFIȚA⁴⁸,

doctorand,

Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”

CZU: 780.614.131.036(470)

780.8:780.614.131.036(470)

Articolul examinează sursele științifice rusești despre chitara clasică modernă semnate de A. Petropavlovski, V. Ganeev, K. Ilghin, D. Krutikov. În lucrarea „Chitara în ansamblul cameral” de A. Petropavlovski sunt scoase în evidență trei etape ale tratării chitarei în cadrul ansamblului instrumental, pe baza cărora autorul articolului completează clasificarea cercetătorului rus, adăugând genul de concert pentru chitară și orchestră. Monografia „Chitara clasică în Rusia: problema statutului academic” semnată de V. Ganeev tratează obstacolele de ordin ideologic care au cauzat lipsa de susținere a instrumentului din partea sistemului de învățământ muzical. În cercetarea „Arta chitarei din Petersburg-Petrograd-Leningrad din prima jumătate a secolului XX”, autor D. Krutikov, sunt studiate influențele muzicienilor europeni și americani asupra formării școlii de interpretare și de predare a chitarei în capitala culturală a Rusiei. Sursele vizate ocupă un loc important în istoriografia rusă, asigurând cercetătorilor chitarei clasice moderne o metodologie avansată.

Cuvinte-cheie: chitara clasică modernă, chitara rusă, A. Petropavlovski, V. Ganeev, K. Ilghin, D. Krutikov

The article is dedicated to Russian scientific sources about the modern classical guitar written by A. Petropavlovsky, V. Ganeev, K. Ilyghin, D. Krutikov. In A. Petropavlovsky's work “Guitar in the Chamber Ensemble” three stages of the participation of the guitar within the instrumental ensemble are revealed. On this basis, the author of this article completes the classification of the Russian scientist, adding the genre of concerto for guitar and orchestra. V. Ganeev's work “Classical Guitar in Russia: the Problem of Academic Status” deals with ideological obstacles that caused the lack of support for the instrument from the music education system. In D. Krutikov's research entitled “The Art of Guitar in Petersburg-Petrograd-Leningrad in the First Half of the 20th Century”, are studied the influences of European and American musicians on the formation of guitar interpretation and teaching school in the Russian cultural capital. The explored sources occupy an important place in Russian historiography, providing the researchers of the modern classical guitar with an advanced methodology.

Keywords: modern classical guitar, Russian guitar, A. Petropavlovsky, V. Ganeev, K. Ilyghin, D. Krutikov.

Introducere

Literatura științifică în limba rusă dedicată chitarei clasice moderne este destul de bogată, eterogenă și versatilă, din punct de vedere al genurilor, tematicii, abordării științifice etc. Noi nu

⁴⁸ E-mail: mihail.agafita@gmail.com

ne propunem drept scop de a elucida toate lucrările dedicate chitarei, axându-ne doar pe cele mai importante dintre ele. Astfel, ediția exhaustivă *Классическая гитара в России и СССР* alcătuită de M. Iablokov [1] reprezintă o adevărată enciclopedie ce însumează un șir larg de articole dedicate interpreților, compozitorilor și măștrilor de chitară. Fiind bogat ilustrată, cartea *Поэма о гитаре* de A. Șirealin relatează istoria instrumentului pe teritoriul Rusiei într-o formă accesibilă, incluzând faptele istorice și biografiile chitariștilor și compozitorilor. Materialele cărții se completează cu un manual de chitară cu 6 și 7 coarde [2].

Un anumit interes reprezintă autoreferatele tezelor de doctor despre chitara clasică modernă în limba rusă apărute recent, ale căror autori sunt: A. Petropavlovski, V. Ganeev, K. Ilghin, D. Krutikov. Tematica acestora cuprinde specificul evoluției chitarei clasice pe teritoriul Rusiei, relațiile dintre două construcții diferite de chitară – cu șase coarde și cu șapte coarde, alte momente specifice naționale sau regionale, precum și dezvoltarea unor scoli locale de interpretare sau de predare a acestui instrument. Spunem în paranteze că și problemele legate de aspectele educaționale, locul și importanța instrumentului în sistemul de învățământ superior din Federația Rusă sunt, de asemenea, incluse în discursul științific al autorilor nominalizați. Scopul adresării la tema dată se explică prin faptul că cercetarea lucrărilor autorilor din Rusia ne permite o analiză comparativă a evoluției instrumentului din Rusia și România și, prin urmare, poate contribui la identificarea specificului evoluției instrumentului pe teritoriul Republicii Moldova, a cărei artă interpretativă a sintetizat elementele ambelor culturi muzicale. Similar savanților români, în cadrul capitolului I al lucrării sale – *Гитара в камерном ансамбле* – A. Petropavlovski prezintă tradiția vest-europeană a interpretării la chitara clasică. În linii mari, periodizarea lui coincide cu tradiția vestică de cercetare a evoluției chitarei clasice moderne. Autorul evidențiază diferite epoci, nominalizând perioada timpurie, epoca medievală, renașterea, secolul XVII – începutul sec. XVIII și sfârșitul sec. XVIII – începutul sec. XIX. O etapă aparte reprezintă perioada a cărei limite cronologice sunt anii '30-'40 ai sec. XIX – începutul sec. XX [3 p. 12], iar epoca modernă se extinde de la începutul secolului trecut până la etapa actuală [3 p. 13].

Evoluția chitarei pe teritoriul Rusiei are o altă periodizare, ea fiind determinată de specificul dezvoltării acestui instrument. Astfel, în cadrul capitolului II – *Развитие камерно-ансамблевого музицирования с гитарой в России* – A. Petropavlovski enumeră următoarele etape: apariția chitarei în Rusia și creșterea popularității chitarei, atât cu șapte cât și cu șase coarde; această etapă cuprinde o perioadă de la sfârșitul sec. XVIII – până la mijlocul sec. XIX. Alte două etape ale evoluției marchează jumătatea a doua a secolului XIX – începutul sec. XX,

iar perioada modernă cuprinde sec. XX – primele două decenii ai secolului XXI. Un interes sporit pentru cercetare reprezintă capitolul III al lucrării dedicat posibilităților muzical-expressive ale chitarei în cadrul ansamblului cameral. Cercetătorul delimitează cinci domenii deferite de interpretare camerală cu participarea chitarei clasice moderne: chitară cu pian, chitară cu vioară, chitară cu flaut, chitară cu voce și duetul de chitare [3 p. 18], afirmând că aceste componente instrumentale sunt nu doar cele mai răspândite și tradiționale, ci și oferă posibilitatea de a „scoate la iveală capacitățile instrumentului în ceea ce privește mijloacele de bază ale expresivității – factura muzicală, echilibrul sonor, dinamica, timbrul, ritmul, articulația, tehnicile specifice și efectele sonore” [Ibidem]. Pornind de la teza că ansamblul cameral este unica sferă ce asigură „legătura practică a interpretării la chitară cu cântarea la alte instrumente, precum și cu tradiția de interpretare camerală în general” [Idem], autorul consideră că anume studiul posibilităților expresive ale chitarei în cadrul ansamblului cameral facilitează evidențierea naturii unice a instrumentului, realizată în interacțiunea nemijlocită cu alte instrumente [Idem].

Pe baza cercetării lui A. Petropavlovski se fundamentează trei etape de bază ale evoluției interpretării camerale cu participarea chitarei: acompaniament, diferite tipuri de ansambluri și ansamblu cameral ca un apogeu de interpretare în ansamblu. Vom comenta specificul fiecărei etape.

Acompaniamentul reprezintă forma cea mai veche, arhaică a muzicii de ansamblu, cauzată de necesitatea omului de a susține diferite forme ale vieții sociale, precum recitarea, dansul sau cântul. La această etapă, chitara este utilizată ca un instrument de coarde, a cărei morfologie și posibilități armonice sunt cele mai potrivite pentru acompaniament. „Din punct de vedere al utilizării posibilităților muzicale expresive ale chitarei în această etapă, se utilizează, în principal, funcțiile armonice și metrou-ritmice simple ale instrumentului”, – relatează cercetătorul [3 p. 23]. Dacă ne vom adresa la repertoriul etapei respective, putem vorbi despre muzica folclorică sau formele mai simple ale muzicii tradiționale ale diferitelor popoare, care practicau chitara. Etapa a doua se referă la *ansamblu* și presupune o anumită egalitate a membrilor ansamblului, atât din punct de vedere funcțional cât și din aspirația lor de a dezvoltă posibilitățile expresive ale instrumentelor. Prin urmare, la această etapă se observă creșterea profesionalismului tuturor muzicienilor, inclusiv și al chitariștilor. Sub aspect repertorial, în afară de creații folclorice, apar și multiple prelucrări ale muzicii clasice.

Etapa a treia – *ansamblul cameral* – reprezintă, după același autor, cea mai înaltă formă de muzică de ansamblu. Ea „sugerează o utilizare mai completă a mijloacelor de exprimare pe

care le are fiecare instrument al ansamblului; orientarea pe un parteneriat egal și implementarea la maxim a unei sarcini de creație” [3 p. 24].

Realizarea acestor obiective include prezența a trei factori importanți: (a) specificul estetic, care corespunde scopurilor muzicii de cameră; (b) un repertoriu original, care reflectă natura estetică a acestuia și cuprinde diferite genuri – de la miniaturi instrumentale până la forme ciclice de amploare (suite, sonate); (c) un nivel profesionist sporit al interpreților, ceea „ce îi permite nu numai de a realiza sarcinile puse, prezentate mai sus, utilizând la maxim posibilitățile instrumentului, ci și să exploreze activ și să extindă limitele acestor oportunități” [Ibidem].

Generalizând sistematizarea expusă mai sus, A. Petropavlovski notează că toate trei elemente enumerate coexistă, suprapunându-se. Așadar, toate etapele de evoluție ale chitarei clasice moderne sunt prezente în cultura muzicală contemporană.

Din punct de vedere al istoriei și evoluției chitarei clasice moderne, merită de adăugat următoarele: modelul prezentat de A. Petropavlovski, în opinia noastră, poate fi privit ca unul complet și suficient doar în contextul muzicii de cameră (conform tematicii cercetării lui A. Petropavlovski); totodată, într-un context mai larg – al repertoriului integral destinat chitarei clasice moderne – se cere o completare a modelului vizat cu o altă etapă și anume – folosirea chitarei clasice moderne în ipostază de instrument solistic.

Conștientizând faptul că aceasta depășește limitele muzicii de cameră, considerăm că anume folosirea chitarei clasice moderne ca instrument *solo* în cadrul interpretării concertelor pentru chitară și orchestră simfonică poate fi privită ca un apogeu al dezvoltării instrumentului în muzica universală cultă. Această etapă coincide cu activitatea prolifică a celui mai important interpret la chitara clasică modernă a sec. XX, muzicianul spaniol Andrés Segovia, care a influențat compozitorii pasionați de arta lui interpretativă să compună concerte pentru chitară și orchestră. Anume sub influența artistului iberic, compozitorul brazilian H. Villa-Lobos a scris *Concertul pentru chitară și Orchestră mică*, care, pe data de 6 februarie 1956, a fost interpretat în premieră absolută de A. Segovia și Orchestra Simfonică din Huston, SUA. Un alt exemplu de acest gen se referă la creația compozitorului italian Mario Castelnuovo-Tedesco. După cum relatează sursele de referință, „în anul 1932 la Festivalul Societății Internaționale de Muzică Contemporană, desfășurat la Veneția, Mario Castelnuovo-Tedesco l-a cunoscut pentru prima dată pe chitaristul spaniol Andrés Segovia. Întâlnirea l-a inspirat pe Castelnuovo-Tedesco să-și scrie *Concertul de chitară nr. 1*, unul dintre primele aproape o sută de compoziții pentru acest instrument, ceea ce i-a asigurat reputația unuia dintre cei mai importanți compozitori pentru chitară din secolul XX” [4]. După *Concertul nr. 1* în Re major, op. 99, care a apărut în 1939, în

1953 M. Castelnuovo-Tedesco scrie *Concertul nr. 2* în Do major, op. 160. În afară de operele muzicale nominalizate, merită menționat faimosul *Concierto de Aranjuez* scris în 1939 de compozitorul spaniol Joaquín Rodrigo. Lucrarea lui V. Ganeev – *Классическая гитара в России: к проблеме академического статуса* – dezbate un șir de probleme legate de statutul instrumentului în cultura și educația muzicală rusă. Autorul afirmă că în Federația Rusă s-a format o situație paradoxală, când chitara clasică modernă este privită și tratată ca un instrument popular. O astfel de abordare s-a dezvoltat grație faptului că, din punct de vedere istoric, pe teritoriul Rusiei coexistă mai multe soiuri de chitară (inclusiv, așa-numită „chitară rusă” cu șapte coarde), precum și din cauza unei perioade socio-politice, însoțită de dictatul ideologic și izolarea Rusiei de comunitatea culturală mondială [5 p.3].

În conformitate cu statutul unui instrument popular, – relatează autorul – s-a format un sistem educațional în cadrul căruia chitara clasică modernă se predă la departamentele sau catedrele de instrumente populare la toate nivelele (primar, secundar, superior). Această prevedere nu corespunde esenței academice a chitarei clasice” [Ibidem]. Conform opiniei cercetătorului, se cere o schimbare esențială a atitudinii față de instrument și rolul lui, legată de modernizarea procesului educațional existent [Ibidem]. În centrul atenției cercetătorului rus K. Ilghin se află specificul evoluției chitarei în spațiul rusesc. Subiectul cercetării, intitulat *Гитара классическая и русская (семиструнная). Бытование и исполнительство*, este coexistența în cultura muzicală rusă a două tipuri de chitară, începând cu sec. XVIII și până în prezent. Chitara clasică în cultura rusă capătă denumirea de „chitară spaniolă”, având construcția cu șase coarde și acordajul caracteristic chitarei clasice moderne. Chitara rusă, numită uneori „chitară poloneză”, se deosebește, la rândul ei, prin numărul de coarde (șapte) și acordajul pe sunetele trisonului Sol major. O altă deosebire a chitarelor constă în faptul că, pentru „chitara rusă”, de obicei, se utilizează coardele metalice în comparație cu coardele din maț pentru chitara clasică modernă. Merită de menționat că chitara cu șapte coarde a fost răspândită doar pe teritoriul Rusiei (sau în diaspora rusă), devenind o varietate națională a instrumentului. În ceea ce privește raportul ambelor tipuri de chitară, autorul scrie că, din punct de vedere istoric, coexistența a două tipuri de instrumente este o trăsătură unică a culturii muzicale ruse. Deși nici unul dintre aceste tipuri de chitare nu poate fi tratat ca secundar, de-a lungul secolelor XVIII-XX raportul dintre ele s-a schimbat semnificativ. Din materialele lucrării putem trage concluzia că, începând cu sfârșitul sec. XVIII și până la începutul sec. XX, chitara cu șapte coarde predomină în cultura muzicală rusă, iar de la începutul secolului XX crește rolul chitarei clasice moderne cu șase coarde [6 p. 6]. Autorul depistează unele obstacole în dezvoltarea artei chitaristice din Rusia. Astfel,

folosirea chitarei ruse a avut loc preponderent în cercurile amatorilor. Prin urmare, acest instrument a fost tratat mai degrabă ca un instrument popular. Ulterior, din cercurile amatorilor s-a format un strat de interpreți-profesioniști, s-a dezvoltat repertoriul concertistic pentru chitară, s-a ridicat nivelul interpretativ. Un alt obstacol, menționat și de cercetători, avea o natură ideologică. De exemplu, la mijlocul sec. XX chitara a fost privită ca un „instrument cosmopolit” [6 p. 18], ceea ce a dus la lipsa de susținere a chitarei și chitariștilor în comparație cu alte instrumente. Deși lucrarea lui Denis Krutikov, intitulată *Гитарное искусство Петербурга-Петрограда-Ленинграда в первой половине XX века*, se axează doar pe istoria instrumentului în Sankt-Petersburg, tezele acesteia demonstrează procesele principale legate de evoluția instrumentului în Rusia. Autorul afirmă că „prima jumătate a sec. XX reprezintă o etapă complexă și importantă în dezvoltarea artei chitaristice, o perioadă de apariție a conceptelor moderne privind tehnica interpretării la instrument, de formare a repertoriului, de stabilire a contactelor cu chitariștii din străinătate, precum și de instituire a sistemului de învățământ profesional de educație a chitariștilor” [7 p. 3]. Toate procesele sus-numite sunt studiate pe baza culturii muzicale a unei metropole rusești – Sankt-Petersburg. Ca și în alte lucrări analizate în cadrul articolului dat, D. Krutikov confirmă dificultățile de ordin politic, ideologic și economic care au influențat negativ evoluția chitarei clasice moderne, printre care – lipsa școlii de predare a instrumentului în perioada vizată, atitudinea subapreciată privind chitara ca instrument al amatorilor, ale cărui posibilități expresive se limitează doar de acompaniament etc.

Concomitent, sunt evidențiate și influențele pozitive asupra dezvoltării artei de interpretare la chitară, cauzate de turneele muzicienilor din străinătate – din țările europene sau de pe continentul american. Această tradiție are o istorie îndelungată. Savantul relatează că pe scenele din Sankt-Petersburg au evoluat M. Giuliani și F. Sor, iar în anii 1920-1930 chitaristul spaniol A. Segovia a vizitat, în repetate rânduri (1926, 1927, 1930 și 1936), Rusia [7 p. 15]. Colaborarea muzicienilor locali cu genialul chitarist spaniol a contribuit la dezvoltarea repertoriului, îmbogățirea tehnicilor de interpretare și recunoașterea chitarei clasice moderne ca instrument solistic. A. Segovia a influențat trecerea masivă a muzicienilor locali de la „chitara rusă” la „chitara spaniolă”. În lucrarea vizată găsim niște date extrem de importante: „posibilitățile muzicale ale chitarei au fost apreciate de muzicologul și compozitorul B. Asafiev, ceea ce a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării interpretării la chitară din Leningrad. Compozitorul a creat un număr impunător de lucrări pentru chitara clasică modernă, inclusiv *Concertul pentru chitară și orchestră*” [7 p. 20]. Creația dată a fost finalizată în clavier în 1939, iar versiunea pentru orchestră – în 1940. Acest fapt confirmă nu doar evoluția destul de sporită a

repertoriului pentru chitara clasică modernă în cadrul școlii componistice din Leningrad, ci și ipoteza noastră că anume genul de concert reprezintă un apogeu al componisticului pentru chitara clasică modernă.

Concluzii

Școala rusă de interpretare la chitara clasică modernă s-a format în condițiile specifice ale Rusiei. Aceasta se deosebește prin: coexistența a două instrumente diferite; lipsa școlii naționale de interpretare la chitară cu șase coarde, problemă soluționată doar în jumătatea a doua a secolului trecut; evoluția sporită a repertoriului alcătuit din diferite genuri, inclusiv *Concertul pentru chitară și orchestră* semnat de ilustrul muzicolog și compozitor B. Asafiev. Materialele studiate pot servi drept suport metodologic pentru desfășurarea unei cercetări, dezvăluind raportul „universal-național” în evoluția chitarei clasice moderne pe parcursul secolelor XVIII-XXI.

Referințe bibliografice

1. *Классическая гитара в России и СССР*. Екатеринбург: Русская энциклопедия, 1992. ISBN 5-87112-006-7.
2. ШИРЯЛИН, А. *Поэма о гитаре*. Москва: Рифмэ, 1994. ISBN 978-5-235-02229-4.
3. ПЕТРОПАВЛОВСКИЙ, А.А. *Гитара в камерном ансамбле*: автореф. дис. ... канд. искусствоведения. Нижний Новгород, 2006.
4. Mario Castelnuovo-Tedesco (composer, arranger) [online]. In: *Bach Cantatas Website*. [accesat 26 mai 2020]. Disponibil: <https://www.bach-cantatas.com/Lib/Castelnuovo-Tedesco-Mario.htm>.
5. ГАНЕЕВ, В.Р. *Классическая гитара в России: к проблеме академического статуса*: автореф. дис. ... канд. искусствоведения. Саратов, 2006.
6. ИЛЬГИН, К.В. *Гитара классическая и русская (семиструнная): Бытование и исполнительство*: автореф. дис. ... канд. искусствоведения. Санкт-Петербург, 2003.
7. КРУТИКОВ, Д.И. *Гитарное искусство Петербурга-Петрограда-Ленинграда в первой половине XX века*: автореф. дис. ... канд. искусствоведения. Санкт-Петербург, 2011.